

50 LET ŘÍMSKÝCH SMLUV. Supranacionální instituce a transnacionální prostory zkušeností.

Padesát let po podepsání Římských smluv uspořádalo ve dnech 16. a 17. března 2007 Berlínské kolegium pro srovnávací dějiny Evropy (BKVGE) ve spolupráci s Italským kulturním institutem v Berlíně na půdě Svobodné univerzity diskusní setkání na téma supranacionálních institucí a transnacionálních prostorů zkušeností. Zasedání nabídlo bilancující ohlednutí za půlstoletím vytváření evropského bezhraničního hospodářského a kulturního prostoru, zaměřilo se především na poměr mezi politickou institucionalizací a společenským ukotvením evropské integrace. Na úvod představil *Arnd Bauerkämper* (BKVGE) hlavní cíl zasedání, kterým nebylo rekonstruovat dějiny evropské integrace nebo je dokonce retrospektivně legitimizovat, nýbrž uvést do vzájemných vztahů působení, jednotlivé posuny a krize politických institucí s proměnou občanské každodennosti. Cíl zasedání dále rozvedla *Marina Mezzasalma* (IKIB). Zdůraznila, že politická integrace Evropy by měla být chápána především jako neuzavřený proces sociálního a kulturního osvojování si určitých společných hodnot. Jednání si dále dalo za cíl prodiskutovat vzájemný poměr institucionálních, společenských a kulturních faktorů, jak se projevují v rozporech mezi účelově racionálním jednáním a společenskou participací proevropských elit. Projekt politické intergrace Evropy je samozřejmě vnímán velmi ambivalentně a mnohovýznamově, například jako projekt naoktro-

jovaný „shora“, jako projekt překračující hranice občanské společnosti, jako soubor ekonomických komplementarit, společenské odpovědnosti, kulturní konvergence a divergence. Vycházejíce z těchto cílů, se přednášející věnovali následujícím problémovým okruhům s interdisciplinárními přesahy: zakladatelským institucím evropské integrace; transnacionální výměně a Evropě jako projektu proevropských elit; vlivu národních a kulturních sil setrvačnosti na evropskou integraci; změnám národních a sociálních politik v procesu evropského sjednocování; symbolickým dimenzím, kulturním reprezentacím a kolektivním identitám v evropské integraci a účinnosti a formativní síle občanského angažmá ve veřejném prostoru.

V úvodní přednášce „Evropa mezi politickou institucionalizací a socio-kulturním osvojováním“ formuloval *Bo Stråth* (EUI Florencie) tezi, že Maastrichtská smlouva z roku 1992 představovala spíše symbolické vyvrcholení jedné epochy než nějaký zlom, který by jasně odděloval evropskou integraci zaměřenou výhradně na její tržní funkci od federální politické Evropy. Od konce sedmdesátých let charakterizoval tuto epochu konec francouzského veta proti britskému členství v EHS po odstoupení de Gaulle, Wernerův plán na zřízení evropské měnové unie a nadnárodní hospodářské politiky, stejně jako uzavření Davignonova plánu pro společnou bezpečnostní politiku. Tyto vynořující se velké integrační projekty se však začaly prosazovat teprve v devadesátých letech, a to hned mezi několika konfliktními oblastmi současně: (a) mezi jazykem a institucemi, (b) mezi prohloubením a rozšířením a konečně také (c) mezi tržněekonomickou a sociální Evropou. Po krizových událos-

tech začátku sedmdesátých let se zpomalila dynamika vývoje a síla politických jednání. Evropská komise připravila zprávu pro Evropskou radu o prvním stupni zavádění Wernerova plánu, aby později zjistila, že jednotlivé členské státy neprovedly smluvní kroky v koordinaci své hospodářské politiky. Rozšíření, které následovalo, by se mělo chápat v kontextu „realpolitiky“ Georgese Pompidoua a ve vztahu k francouzským obavám z německé „Ostpolitik“ Willyho Brandta. V této době se stává novým zdrojem legitimizace politické moci argumentativní posun od státu blahobytu k tržní ekonomice.

Naproti tomu *Wolfram Kaiser* (University of Portsmouth) v druhé zahajující přednášce interpretoval integraci Evropy podstatně pozitivněji. Ve svých úvahách se zamýšlel z perspektivy dějin historiografie nad otázkou, proč jsou dějiny Evropské unie v rámci soudobých dějin na okraji badatelského zájmu a proč nejsou chápány jako proces evropského zespolečenštění. Německojazyčné dějiny společnosti se od šedesátých do devadesátých let zaměřovaly ve své úzce národněhistorické orientaci především na dlouhodobé příčiny a strukturální podmínky vzestupu nacionálního socialismu. Komparativní přístupy zůstaly převážně omezeny na srovnání Německa s třemi „modely“ západních demokracií – Francií, Británií a Spojenými státy. V sociálních dějinách Evropské unie by mělo být více prostoru věnováno interakcionistickým přístupům a komparace by měla zahrnovat takové země jako Belgie, Nizozemí a Lucembursko. Také marxisticky inspirované dějiny společnosti chápáné jako dějiny struktur a reprezentované vzdělanými kulturními elitami jako hlavní skupinou historických aktérů se

v době, kdy se prosazují historická zkoumání komunikativního a interaktivního jednání, zdají být problematické. Nakonec ani koncept charismatického panství Maxe Webera není pro vedoucí exponenty intergrace, jako byli například Schuman nebo Monnet, příliš nosný. V druhé části své přednášky se Kaiser zabýval koncepčními přístupy, prostřednictvím kterých by mohly být sociální dějiny Evropské unie kombinovány s inovovanými dějinami evropské integrace. V této souvislosti navrhl tři klíčové koncepty: (a) společenské instituce se v europeizaci přizpůsobují a učí z odlišných zkušeností, postojů a vzorů chování, (b) důležitou roli v europeizaci hrají neformální, transnacionální sociální sítě a (c) tyto sociální sítě vytvářejí společné komunikační prostory. Na závěr plédoval Kaiser pro studium politických dějin evropské integrace, které akceptují otázky a koncepty dějin sociálních a hospodářských.

Po dvou zahajujících přednáškách následovaly diskusní příspěvky, které byly na zasedání prezentovány v pěti sekcích: první sekce tematizovala migraci a prostory sociálních interakcí, druhá kulturu konzumu, třetí sociální participaci, čtvrtá sociálněpolitické intervence evropských institucí a zájmové politiky hospodářských svazů a nakonec pátá reprezentaci a symboliku evropských institucí. (1.) *Migrace a prostory interakcí*. Svě úvahy a badatelské výsledky na téma „Etnicity a migrace v poválečné západní Evropě“ představil *Leo Lucassen* (Leiden University). Ptal se, jakým způsobem se etnicita v západní Evropě po druhé světové válce stávala sociálně viditelnou a zda byla strukturována jinak než ve Spojených státech. Rasistické postoje vůči migrantům byly ve většině západoevrop-

ských zemí a měst na přelomu devatenáctého a dvacátého století méně silné než ve Spojených státech; specifickým druhem rasismu, zaměřeným proti skupinám obyvatelstva integrovaným do „vlastní“ společnosti, však zůstával antisemitismus. Masová migrace, jejíž aktéry charakterizovaly fenotypické odlišnosti, se objevila v Evropě po roce 1945. Větší viditelnost etnicity v Evropě ve srovnání se Spojenými státy se projevovala v oblasti náboženství. To by mohlo být vysvětleno mnohem větší sekularizací Evropy, neboť náboženství v západní Evropě bylo vnímáno jako konzervativní relikv minulosti. *Georg Kreis* (Universität Basel) se zabýval souvislostmi mezi konstrukcí Evropského společenství a dekonstrukcí koloniálních impérií. Naznačil přitom jistou ambivalenci Římských smluv (1957) ve vztahu ke kolonialismu a konstatoval deficit evropského vědomí vzhledem k bývalé koloniální politice. Elity v metropolích očekávaly propojení politiky evropského sjednocení s postkoloniálními zeměmi. Avšak poté, co se vlády Lucemburska a především SRN postavily proti takovým iniciativám, kontrovaly proevropské elity úsilím urovnat poměr západoněmecké vlády k NDR. Římské smlouvy mimo jiné položily smluvní základy pro pozdější rozvojovou pomoc Evropského společenství v roce 1963, která měla omezit přímý vliv institucí evropského sjednocování na postkoloniální oblasti. Přes to všechno bývají v historiografii evropská integrace a dekolonizace nadále pojednávány nezávisle na sobě.

Sekci (2.) *Konzum a kultura* představoval jediný příspěvek, ve kterém *Detlef Siegfried* (University of Copenhagen) zkoumal významy, které byly spojovány s vytvářením konzumní společnosti v Evropě

v poválečné době. Konzum chápal jako sociální praxi, která si osvojuje transnacionální regulace a požadavky spotřebitelů kloubí s neoliberálními koncepty. Zatímco „otcové zakladatelé“ EHS nekonkretizovali žádné představy, které by se vyjadřovaly k postavení a ochraně spotřebitele, rozvíjely se iniciativy na ochranu spotřebitelů formou zájmových družstev, svazů žen v domácnosti a odborových centrál konzumentů. K rozdílnosti jejich národních variant přispíval dynamický transfer. Teprve v roce 1975 odsouhlasilo EHS na nátlak nezávislých svazů spotřebitelů z jednotlivých národních států první program na ochranu spotřebitelů. V osmdesátých letech pak již vycházely iniciativy na ochranu spotřebitelů téměř plně z Bruselu a jen ojediněle z podnětů národních vlád. Poté, co téma ochrany spotřebitelů zakotvilo na evropské úrovni, rozšířily se spotřebitelské iniciativy „zdola“ do politického pole. (3.) *Sociální participace*. Ve své přednášce o „Evropské veřejnosti a politické participaci“ informoval *Klaus Eder* (Humboldt-Universität Berlin) o výsledcích dosavadních metodologických sporů a teoretických diskusí kolem konceptu veřejnosti. Zabýval se otázkou, k jakému komunikačnímu vzoru se „Evropa“ vztahuje, v jakém jazykovém módu se politická komunikace odehrává a která masová média se v této komunikaci navzájem střetávají. Eder vyšel z předpokladu, že evropská veřejnost reprezentuje v mediálním diskursu evropskou společnost. Indikátorem evropské veřejnosti je zastoupení stejných témat ve stejném čase v mediálních diskurzech o Evropě. Pole jeho zkoumání ohraničují kritéria sémantické a narativní koherence mediálního diskursu. Eder kritizoval doposud probíhající pouze normativní dis-

kusi o evropské veřejnosti a vyzdvihl také politické funkce debaty, která je vždy úzce spojena se svými nositeli.

(4.) *Na cestě k sociální unii? Sociálně-politické intervence evropských institucí a zájmová politika hospodářských svazů.* Ve svém příspěvku se *Stephan Leibfried* (Universität Bremen) zajímal, zda existuje potenciální prostor pro vytvoření sociálního státu na úrovni Evropské unie. Ve federálních státech se rozvíjel stát blahobytu buď jako dodatečná sociální intervence nebo jako cílená regulace anebo vedle státního rozpočtu. Leibfried si položil otázku, jakým způsobem mohou být federální zkušenosti přeneseny na víceúrovňový systém Evropské unie. Pro rozvoj sociální politiky chybí Evropské unii příslušná finanční základna. Unie také nemá žádné kompetence pro samotný výběr daní a příspěvků. Eventuální cesta mimorozpočtových nástrojů přebírá mnohé z Bismarckova modelu sociálního zabezpečení, což není pro mnoho zemí s odlišnými sociálními systémy příliš atraktivní. Sociální systém financovaný prostřednictvím příspěvků je zase problematický vzhledem k těžké situaci, která panuje v oblasti zaměstnanosti. Možný prostor pro vytváření sociálního státu na úrovni Evropské unie se nabízí v regulativních strategiích. Nicméně nové celoevropské antidiskriminační zákonodárství narůstá velmi pozvolna. *Bernd Schulte* (Max-Planck-Institut für internationales Sozialrecht, Mnichov) referoval o evropském sociálním právu. Evropské společenství bylo od začátku nejen hospodářským, ale také právním společenstvím. V první fázi evropské integrace od konce padesátých let do začátku sedmdesátých let zůstávala sociální oblast přidavkem hospodářské politiky. Dru-

há fáze evropské sociální politiky začala v roce 1972 v Paříži předložením akčního programu sociální politiky a končila s přistoupením k právu na pracovní ochranu na konci osmdesátých let. Teprve ve třetí fázi se prosadilo posílení sociální dimenze prostřednictvím Charty společenství základních sociálních práv zaměstnanců z roku 1989. Ve čtvrté fázi, kdy 1. května 1999 vstoupila v platnost Amsterdamská smlouva, se Evropská unie a její členské státy shodly na úkolu sledovat sociálně-politické cíle. Schválení Evropské ústavní smlouvy a rozšíření Evropské unie na dvacet pět, popř. dvacet sedm členských zemí může být nahlíženo se svými sociálně-politickými důsledky jako pátá fáze evropské sociální politiky. *Béla Tomka* (University of Szeged) pojednal ve své přednášce „Evropská integrace a sociální politika z východoevropské perspektivy“ problém konvergence a divergence evropských sociálních systémů. Na jedné straně dosud Evropská unie nekodifikovala žádné sociální právo, na základě kterého by mohli občané přijímat sociální dávky od Evropské unie. V rozpočtu Evropské unie neexistuje žádné sociální zdanění a žádné příspěvky sociálního pojištění, z kterých by mohly být financovány sociální systémy. Evropská unie nemá žádné právní prostředky, aby mohla sociální politiky implementovat bez aktivní role spolkových států. Na jedné straně disponuje Evropská unie obecně, a např. Evropský soudní dvůr zvláště, rozsáhlými regulativními kompetencemi k ovlivňování národních sociálních politik. Avšak středoevropské sociální systémy zažily během postsocialistické transformace masivní sociální dekapitalizaci, která nepřispívá k sociální solidaritě a skupinové kohezi. Potud sociální systémy

v Evropské unii nekonvergují. Konečně ve vystoupení na téma „Evropa podnikatelů. Koncepty národních a evropských svazů“ se *Werner Bührer* (LMU Mnichov) ptal na vztah podnikatelských svazů k institucionální a žité Evropě ve třech ohledech: (a) zda podnikatelské svazy zastávaly aktivní nebo pasivní roli v integračním procesu, (b) jaké transnacionální sítě svazy vytvářely a (c) jakých podob nabývalo plédování podnikatelských svazů pro Evropu. Bührer konstatoval, že podnikatelské svazy se často obracely proti evropské integraci. Nicméně některé vznikaly dokonce na celoevropské úrovni jako reakce na zakládání evropských institucí. Nejintenzivnější vztahy budovaly národní svazy německých a francouzských podnikatelů s občasnými vazbami k Itálii. Vzájemné vztahy se vytvářely na základě exkluzivních osobních známostí a pocitů inferiority, které byly namířeny proti osobám spojeným s hospodářskými pořádky druhé světové války. Na evropských podnikatelských dnech neprojevovali zástupci podnikatelských svazů žádné velké nadšení pro evropskou integraci. Zajímali se spíše o ekonomicko-technické otázky.

(5.) *Instituce Evropy – jejich reprezentace a symbolika*. „Znovuoživení regionů v kontextu globalizace a integrace Evropské unie“ vedlo *Rolfa Petriho* (University of Venedig) ke dvěma otázkám: (a) jakým způsobem regionální politika, kterou prováděla Evropská unie, souvisí se znovuoživením regionů jako zdroje aktuálních zájmových a identitních politik? Na tuto otázku odpověděl Petri empirickým příkladem, podle kterého politika Evropské unie poskytuje vedle známých efektů globalizace také podněty k znovuoživení regionální sféry. Jedná se o prostory jednání a komunika-

ce, posunů hranic, vytváření mocenských hrází, regionálního formování moderního národa a metaforický přístup k pomyslnému národu. V návaznosti na to se Petri ptal, (b) jakou měrou odpovídalo znovuoživení regionů po roce 1989 šířícím se diskursům o národu, náboženství a Evropě? To, co říkali regionální politici o regionu a Evropě na lokálních slavnostech, představovalo spíše pokus, aby evokováním domněle starších, etnický a historicky založených identit získali politické výhody. Ve svém příspěvku „Kulturní reprezentace v Evropě“ pojednala *Anne-Marie Autisier* (Université Paris VIII) roli kultury v dnešní Evropské unii. Ačkoli kultura patří k pramenům občanského vědomí, sociální solidarity a koheze, dosud zůstává na okraji procesu evropské integrace a žádným způsobem nereprezentuje sama sebe. Je proto těžké evropskou kulturu definovat. Hellenizace, latinizace, christianizace byly evropské procesy. Kromě toho se židovské kulturní dědictví proplétalo s německým. Nakonec je možné evropské kultuře přičíst vlivy orientální a arabské proveniencie. Středoevropská a východoevropská kultura byla v západní Evropě marginalizována a pomalu vyloučena z její paměti. Po konci koloniálních impérií se posunula viditelnost evropské kultury k důrazu na odlišnost a jinakost. Mezera v sebereprezentaci evropské kultury by měla posilovat takové iniciativy, které sdílejí dějiny evropského intelektuálního a kulturního dědictví s radikálně pluralitními obrazy.

Bilanci dvoudenního setkání shrnul *Hartmut Kaelble* (Humboldt-Universität Berlin) a ptal se, (a) jak společnost a kultura ovlivnily projekt evropské integrace jako projekt elit, (b) jak na druhé straně byla evropská integrace formována institucio-

nalizací? Na základě příspěvků přednesených na zasedání mohou být rozlišeny dvě protikladné pozice: zastánci první pozice postrádají evropské působení na sociální stát, evropská integrace podle nich nevytváří konvergence, nýbrž divergence, například dichotomie protestantsko-katolický, Západ-Východ, pozvaná a široká veřejnost atd. Druhá pozice silně zdůrazňuje europeizaci politických, společenských a kulturních procesů založených na evropských sociálních sítích a sociální komunikaci. Evropská integrace měla silný vliv na neokolonialismus, působila na regiony, na regulaci sociální politiky a také v západní Evropě stejně jako v Maďarsku na rozvoj evropského sociálního práva. V oblasti působení evropské integrace na společnost a kulturu byly diskutovány dva různé problémy. Kultura konzumu vytvářela sociální sítě, hnutí spotřebitelů a byrokratů; naproti tomu podnikatelské svazy zůstávaly převážně reaktivní. Ačkoli evropská veřejnost působí na politiku, neptá se aktérů, jejichž jménem mluví. Na zasedání nebyl také zastoupen žádný významný argument pro slabé nebo silné působení evropské integrace. Budou proto zapotřebí další výzkumy, které na tuto otázku odpoví.

O dnešní činnosti Evropské unie neexistuje žádný konsensus. Na jedné straně jsou dějiny Unie pozitivně prezentovány jako vrchol plánování a vizí budoucnosti. Na druhé straně je analyzována krize dnešní evropské integrace jinak z historické a jinak ze společenskovední perspektivy. Pokud evropské integraci rozumíme jako projektu elit, měli bychom se dále ptát, kdo mezi tyto elity patří konkrétně, jaké jsou jejich hodnoty a metody, kterými projekt evropské integrace prosazují.

Zdeněk Nebřenský

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE „JAK SE UMÍRÁ V ČESKÉ REPUBLICCE?“

Praha, 6. října 2007.

Otevření veřejné diskuse o smrti a umírání není při v některých ohledech stále ještě platné tabuizaci smrti a kultu mládí v současné české společnosti právě lehkým úkolem. Ujala se jej Asociace poskytovatelů hospicové paliativní péče (APHPP), záštitu nad mezinárodní konferencí převzala Pražská onkologická společnost. Přestože byla konference přístupná širší veřejnosti a mohla oslovit novináře či politiky, většina účastníků pocházela z řad zdravotníků, kteří se se smrtí běžně setkávají ve svém profesním životě. Média, jejichž zástupce bylo možné spočítat na prstech jedné ruky, spíše poskytla doklad o tom, že smrt je v české společnosti stále tabu a ti, již by měli otvírat nové otázky, namnoze splývají s davem. Nakonec se tedy jednalo spíše o odbornou záležitost s hlavním akcentem na medicínskou a sociální perspektivu.

Úvodní slovo pronesla Marie Svatošová, průkopnice moderního hospicového hnutí v České republice a současně prezidentka pořádající organizace. Následně představila generální sekretářka Eva Černá historii působení v roce 2005 vzniklého občanského sdružení Asociace poskytovatelů hospicové paliativní péče a jeho hlavní poznatky. Upozornila mimo jiné na skutečnost, že podle doporučení Světové zdravotnické organizace (WHO) by mělo na sto tisíc obyvatel připadat alespoň pět hospicových lůžek. V souladu s tímto nařízením bychom v České republice potřebovali dalších 515 lůžek k těm 310, kte-